Socialförsäkringsutskottets betänkande 1984/85:23

om delpensionsförsäkringen

Sammanfattning

Utskottet behandlar i detta betänkande följande fyra motioner angående delpensionsförsäkringen,

1984/85:852 (vpk) om återställande av delpensionsförsäkringens kompensationsnivå,

1984/85:855 (s) om beräkningsmetoden för delpension,

1984/85:1719 (m) om samordning mellan delpension och privat tjänstepension,

1984/85:1753 (s) om förutsättningarna för rätt till delpension vid uppdragsinkomster.

Utskottet avstyrker bifall till samtliga motioner. Reservation har avgivits av vpk-ledamoten till förmån för motion 1984/85:852. Vidare har m-ledamöterna reserverat sig beträffande motiveringen för avslag på motionerna 1984/85:852 och 1984/85:1719.

Motioner

I motion 1984/85:852 av Lars-Ove Hagberg m. fl. (vpk) föreslås att riksdagen hemställer hos regeringen om förslag i syfte att från den 1 juli 1985 återställa kompensationsnivån i delpensionsförsäkringen till 65 %.

I motion 1984/85:855 av Bengt-Ola Ryttar m. fl. (s) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om beräkningen av ersättningen vid delpension.

I motion 1984/85:1719 av Görel Bohlin (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär utredning om åtgärder för att åstadkomma samordning mellan delpension och privat tjänstepension.

I motion 1984/85:1753 av Marianne Stålberg (s) och Margareta Winberg (s) hemställs att riksdagen hos regeringen hemställer om en översyn av reglerna för beräkning av inkomstunderlagen för delpension.

Utskottet

Delpensionsförsäkringen för arbetstagare trädde i kraft den 1 juli 1976. Fr. o. m. den 1 januari 1980 har möjligheten att få delpension utsträckts till att omfatta i princip alla förvärvsarbetande, dvs. även egna företagare och uppdragstagare. Förvärvsarbetande i åldrarna mellan 60 och 65 år har genom denna pensionsform ekonomisk möjlighet att minska sin arbetsinsats genom

att övergå till deltidsarbete i kombination med delpension.

För försäkrade som haft rätt till delpension för tid före den 1 januari 1981 utgår delpension med 65 % av den försäkrades pensionsunderlag. Fr. o. m. den 1 januari 1981 är *pensionsnivån* för nytillkommande delpensionärer 50 % av nämnda underlag (prop. 1980/81:20, SfU 14, rskr. 84). För en anställd är pensionsunderlaget skillnaden mellan hans normala förvärvsinkomst före arbetstidsminskningen och den förvärvsinkomst som han kan antas ha tills vidare efter arbetstidsminskningen. För egna företagare m. fl. är pensionsunderlaget hälften av den genomsnittliga förvärvsinkomsten för de tre närmaste åren före arbetstidsminskningen. Delpensionen är pensionsgrundande för ATP och är knuten till basbeloppet.

Försäkringen finansieras genom avgifter från arbetsgivare och egna företagare. Avgiften, som fr. o. m. år 1980 uppgår till 0,50 % av avgiftsunderlaget, tillförs en särskild fond som förvaltas av riksförsäkringsverket. Underskottet i fonden var 556 milj. kr. i december 1983. Vid årsskiftet 1984/85 visade fonden ett överskott på 18 milj. kr.

Lars-Ove Hagberg m. fl. begär i motion 852 förslag om återställande av kompensationsnivån inom delpensionsförsäkringen till 65 % av pensionsunderlaget från den 1 juli 1985. Motionärerna framhåller att antalet delpensionärer minskat efter det att kompensationsnivån sänkts, vilket visar att många inte anser sig ha råd med den minskning av inkomsten som delpension innebär. I första hand drabbas, enligt motionärerna, anställda med låg inkomst. Eftersom låg lön, tungt arbete och dålig arbetsmiljö ofta hör samman drabbas de som har största behovet av nedtrappning av arbetsinsatsen före ordinarie pensionsålder särskilt hårt. Kostnadsmässigt för samhället kan det enligt motionärerna inte vara en bra utveckling med fler förtidspensionärer på bekostnad av ett minskat antal delpensionärer. Motionärerna pekar på att undersökningar visar att delpensionering minskar risken för förtidspensionering. Enbart detta är enligt motionärerna ett tillräckligt motiv för att återställa kompensationsnivån.

Regeringen har i oktober 1984 beslutat tillkalla en kommitté för att se över vissa frågor inom den allmänna pensioneringen (Dir 1984:42). Kommittén har antagit namnet pensionsberedningen. I kommitténs uppdrag ingår att med förtur behandla vissa frågor om rörlig pensionsålder. Bland dessa ingår frågor av sådan art att de kräver en mer ingående bedömning innan kommittén kan ta ställning än vad som torde vara fallet med ett återställande av kompensationsnivån inom delpensionsförsäkringen. Exempel härpå är möjligheterna att erhålla förtidspension på arbetsmarknadsmässiga grunder i samband med driftsinskränkningar och därav följande arbetslöshet, s. k. 58,3-årspensioneringar. Även frågan om möjligheten att på eget initiativ lämna anställningen före ordinarie pensionsavgång är av detta slag. Med hänsyn därtill bör enligt utskottets mening ett återställande av delpensionens ursprungliga kompensationsnivå kunna aktualiseras utan att man avvaktar resultatet av kommitténs arbete. Utskottet vill slå fast att ett återställande av

kompensationsnivån i delpensionsförsäkringen är en angelägen åtgärd som bör genomföras så snart som samhällsekonomin tillåter detta. Enligt vad utskottet erfarit är frågan föremål för överväganden inom regeringskansliet. Utskottet anser därför inte att motion 852 påkallar någon åtgärd från riksdagens sida och avstyrker således bifall till motionen.

Delpensionsunderlaget för en anställd utgörs som nämnts av skillnaden mellan hans normala förvärvsinkomst före arbetstidsminskningen och den förvärvsinkomst som han efter arbetstidsminskningen kan antas få tills vidare. Beräkningen av arbetstiden före arbetstidsminskningen sker med ledning av den genomsnittliga arbetstiden ett år före arbetstidsminskningen. Därvid bortses enligt huvudregeln dock från tid varunder den försäkrade varit förhindrad att arbeta av olika skäl, såsom exempelvis sjukdom, värnpliktstjänstgöring och vård av barn som inte fyllt två år. Inte heller skall ett kort uppehåll mellan två anställningar medräknas vid bestämmandet av den försäkrades genomsnittliga arbetstid. Detsamma gäller beträffande förkortad arbetstid eller ledighet om det är uppenbart att den är tillfällig. Ettårsperioden förlängs därvid i motsvarande mån.

Bengt-Ola Ryttar m. fl. anser i motion 855 att beräkningsmetoden för delpension missgynnar ackords- och timtidsavlönade. Enligt motionärerna beror detta på att kollektivanställda i högre grad än månadsavlönade får vidkännas löneavdrag vid frånvaro. Konsekvensen härav blir att frånvaro under beräkningsåret kommer att belasta den framtida delpensionen. I motionen begärs därför en översyn av beräkningsmetoden.

Utskottet har under föregående riksmöte behandlat ett motionsyrkande motsvarande det nu aktuella. Utskottet anförde därvid att de för beräkning av delpension gällande reglerna innebar att tillbörlig hänsyn togs till extraordinär frånvaro under beräkningsåret. Såvitt gällde skillnaderna i löneavdrag vid frånvaro mellan kollektivanställda och månadsavlönade ansåg utskottet att detta inte var en fråga som i första hand skulle lösas genom delpensionsförsäkringen och utskottet avstyrkte bifall till motionen.

I en av riksförsäkringsverket i januari 1984 avlämnad rapport, Delpension och rörlig pensionsålder, en uppföljning och utvärdering, anges att det av svaren på en enkät rörande försäkringskassornas erfarenheter av delpensionsförsäkringen framgått att kassorna vid beräkningen av arbetstiden endast i mindre utsträckning bortsett från tillfällig ledighet eller kort uppehåll mellan två anställningar. En anledning uppgavs vara att man förhållandevis sällan frångår den av sökanden uppgivna normala arbetstiden. I allmänhet har inte några större tillämpningsproblem redovisats.

Enligt utskottets mening ger den redovisade enkäten stöd för uppfattningen att någon avvikelse från den uppgivna normala arbetstiden vid beräkning av delpension mera sällan sker. Med hänsyn härtill finner utskottet inte anledning att frångå sin tidigare ståndpunkt i frågan. Utskottet avstyrker således bifall till motion 855.

För rätt till delpension gäller att arbetstiden för anställda skall minskas

med minst fem timmar i veckan, medan egna företagare måste reducera sin arbetstid med i genomsnitt minst hälften. Arbetstiden skall efter arbetstidsminskningen uppgå till i genomsnitt minst 17 timmar i veckan. En försäkrad som till huvudsaklig del är anställd och som har ett *uppdrag vid sidan av anställningen* behandlas som egenföretagare i delpensionshänseende. Om den försäkrade har en mindre bisyssla kan han dock under vissa förutsättningar få sin rätt till delpension bedömd med bortseende från denna.

I motion 1753 begär Marianne Stålberg och Margareta Winberg en översyn av reglerna för beräkning av inkomstunderlaget för delpension i syfte att öka möjligheterna för försäkrade med fackliga och politiska uppdrag att få dessa uppdrag jämställda med den ordinarie anställningen.

Utskottet har vid tidigare tillfällen behandlat motioner med samma syfte som den här aktuella. Under föregående riksmöte framhöll utskottet (se SfU 1983/84:23) vid sin behandling av två motioner om delpensionsbestämmelserna för försäkrade med fackliga och politiska uppdrag, att riksförsäkringsverket med anledning av riksdagsskrivelse 1981/82:435 haft i uppdrag att göra en utredning angående delpensionsbestämmelser för uppdragstagare, och att verket i den tidigare omnämnda rapporten, Delpension och rörlig pensionsålder, redovisat uppdraget med förslag till särskilda delpensionsbestämmelser för uppdragstagare. Rapporten var föremål för beredning inom socialdepartementet och det fanns enligt utskottets mening anledning för riksdagen att avvakta denna beredning före ett ställningstagande i frågan.

I den nyligen tillsatta pensionsberedningens uppdrag ingår även frågor som belysts i den av riksförsäkringsverket angivna rapporten. Utredningsarbetet skall enligt direktiven bedrivas skyndsamt.

Utskottet förutsätter att den i motion 1753 behandlade frågan därmed får sin lösning. Motionen bör därför för närvarande inte föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Beslut om delpension skall omprövas om ändring av betydelse har skett i de förhållanden som låg till grund för beslutet. Enligt riksförsäkringsverkets föreskrifter får delpensionstagare, som ofrivilligt förlorar sin anställning eller slutar sitt förvärvsarbete med giltig anledning och blir *arbetslös*, emellertid uppbära delpension för tid under vilken han är anmäld som arbetssökande på arbetsförmedlingen och är beredd att anta erbjudet lämpligt deltidsarbete.

Med bifall till riksförsäkringsverkets talan har försäkringsrätten för Södra Sverige i dom den 21 december 1982 funnit att en delpensionär, som före 65 års ålder beviljats tjänstepension utan att därefter ha kunnat beredas fortsatt anställning hos sin arbetsgivare, blivit ofrivilligt arbetslös och därför berättigad till fortsatt delpension.

I motion 1719 kritiserar Görel Bohlin det förhållandet att tjänstepension och delpension i vissa fall kan utgå samtidigt. Hon framhåller att tjänstepension på den statliga sidan samordnas med utgående delpension, men att någon motsvarande samordning inte sker när det gäller tjänstepension inom

den privata sektorn. I motionen begärs därför en utredning om åtgärder för att åstadkomma samordning mellan delpension och privat tjänstepension.

I uppdraget för den nyligen tillsatta pensionsberedningen ingår som tidigare nämnts att med förtur göra en översyn av regelsystemet för rörlig pensionsålder. Av utredningsuppdraget framgår att nu gällande regelsystem medför problem ur samordningssynpunkt. Pensionsberedningen bör därför särskilt pröva möjligheterna att lagtekniskt inordna delpensioneringen i AFL för att få ett överskådligt system och en bättre inbördes samordning av pensionsformerna. Utskottet utgår från att pensionsberedningen ur samordningssynpunkt även uppmärksammar pensionsförmåner som utgår som en följd av avtal på arbetsmarknaden. Mot bakgrund av det anförda anser utskottet att det finns skäl att avvakta utredningsresultatet innan någon åtgärd vidtas i den fråga som tagits upp i motion 1719. Utskottet avstyrker således bifall till motionen.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *pensionsnivån inom delpensionsförsäkringen*
   att riksdagen avslår motion 1984/85:852,
2. beträffande *beräkningsmetoden för delpension*
   att riksdagen avslår motion 1984/85:855,
3. beträffande *delpensionsbestämmelser för uppdragstagare*
   att riksdagen avslår motion 1984/85:1753,
4. beträffande *samordning mellan delpension och privat tjänstepension*
   att riksdagen avslår motion 1984/85:1719.

Stockholm den 16 april 1985

På socialförsäkringsutskottets vägnar
SVEN ASPLING

Närvarande: Sven Aspling (s), Nils Carlshamre (m), Elis Andersson (c), Börje Nilsson (s), Allan Åkerlind (m), Lars-Åke Larsson (s), Gullan Lindblad (m), Lena Öhrsvik (s), Gunhild Bolander (c), Margó Ingvardsson (vpk), Nils-Olof Gustafsson (s), Barbro Nilsson i Visby (m), Ingegerd Elm (s), Rune Backlund (c) och Monica Andersson (s).

Reservationer

1. Pensionsnivån inom delpensionsförsäkringen (mom. 1)

Nils Carlshamre, Allan Åkerlind, Gullan Lindblad och Barbro Nilsson i Visby (alla m) anser att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 2 med "Regeringen har" och slutar på s. 3 med "till motionen" bort ha följande lydelse:

I uppdraget för den nyligen tillsatta pensionsberedningen ingår i första hand att med förtur behandla vissa frågor om rörlig pensionsålder. Bland dessa ingår bl. a. möjligheten att erhålla förtidspension på arbetsmarknadsmässiga grunder i samband med arbetslöshet vid driftsinskränkningar, s. k. 58,3-årspensionering, och möjligheten att på eget initiativ lämna sin anställning före ordinarie pensionsavgång. En viktig uppgift för pensionsberedningen är enligt direktiven att studera de ekonomiska konsekvenser för andra samhällssektorer som skulle följa av ett system med frivilliga avgångar och ett ökat utnyttjande av delpensioneringen. Vidare ingår i uppdraget att pröva om förenklingar av systemet kan åstadkommas och om bättre inbördes samordning mellan pensionsformerna kan uppnås. Enligt utskottets mening utgör kompensationsnivån inom delpensionsförsäkringen en viktig del av regelsystemet för den rörliga pensionsåldern. Hela regelsystemet är som nämnts föremål för en samlad bedömning och kan därvid förutsättas få en allsidig belysning. Frågan om det – mot bakgrund av att delpensionsfonden under år 1985 enligt vad utskottet erfarit kommer att visa ett kraftigt överskott – finns utrymme för en höjning av delpensionsnivån får därför anses ingå bland de överväganden som det ankommer på pensionsberedningen att göra. Utskottet anser därför inte att motion 852 påkallar någon åtgärd från riksdagens sida och avstyrker således bifall till motionen.

2. Pensionsnivån inom delpensionsförsäkringen (mom. 1)

Margó Ingvardsson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 2 med "Regeringen har" och slutar på s. 3 med "till motionen" bort ha följande lydelse:

Utskottet behandlade vid föregående riksmöte ett motionsyrkande om en höjning av pensionsnivån motsvarande den höjning som begärs i motion 852. I sitt av riksdagen godkända betänkande SfU 1983/84:23 avstyrkte utskottet bifall till motionen med hänvisning till att underskottet i delpensionsfonden alltjämt var betydande. Enligt vad utskottet erfarit kommer det tidigare underskottet i delpensionsfonden under år 1985 att vändas i ett kraftigt överskott. Enligt en prognos kommer överskottet att uppgå till ca 700 milj. kr. Några finansiella hinder mot att återställa kompensationen inom delpensioneringen till sin tidigare nivå föreligger således inte längre.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att det sjunkande antalet

delpensionärer visar att många inte anser sig ha råd att söka delpension. Härigenom motverkas det uttalade syftet med det system för rörlig pensionsålder som infördes år 1976 att bl. a. minska förslitningen bland äldre arbetstagare och medverka till en mjuk övergång till ålderspension. Utskottet bedömer det därför som angeläget att snarast återställa den före år 1981 gällande pensionsnivån. Detta bör också omfatta den som redan har delpension beräknad efter 50 % av pensionsunderlaget. Med hänsyn härtill och då som nyss nämnts något finansiellt hinder inte längre föreligger för en höjning av kompensationsnivån inom delpensionsförsäkringen biträder utskottet förslaget i motion 852.

dels att utskottet under moment 1 bort hemställa

1. beträffande *pensionsnivån inom delpensionsförsäkringen*
att riksdagen med bifall till motion 1984/85:852 antar följande såsom *Reservantens förslag* betecknade.

Förslag till
Lag om ändring i lagen (1979:84) om delpensionsförsäkring

Härigenom föreskrivs att 11 § lagen (1979:84) om delpensionsförsäkring skall ha nedan angivna lydelse:

Nuvarande lydelse	*Reservantens förslag*
11 §	
Delpensionen fastställs till det belopp som motsvarar *50* procent av den försäkrades pensionsunderlag.	Delpensionen fastställs till det belopp som motsvarar *65* procent av den försäkrades pensionsunderlag.

Fastställd delpension anknyts till basbeloppet och omräknas vid förändring av detta.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985. För försäkrad som har fått sin delpension fastställd till ett belopp som motsvarar 50 procent av den försäkrades pensionsunderlag skall delpensionen fr. o. m. ikraftträdandet fastställas till det belopp som motsvarar 65 procent av den försäkrades pensionsunderlag.

3. Samordningen mellan delpension och privat tjänstepension (mom. 4)

Nils Carlshamre, Allan Åkerlind, Gullan Lindblad och Barbro Nilsson i Visby (alla m) anser att den del av utskottets yttrande på s. 5 som börjar med "I uppdraget" och slutar med "till motionen" bort ha följande lydelse:

Rätten till tjänstepension i privat anställning är ett resultat av avtal mellan arbetsmarknadens parter. Finansieringen sker företrädesvis genom premier som erläggs av arbetsgivaren. De skillnader i bestämmelserna om samordning mellan allmän pension och tjänstepension som råder mellan å ena sidan den offentliga och å andra sidan den privata sektorn sammanhänger med

avtalens utformning och konstruktionen av pensionssystemen. Skillnaderna är enligt utskottets mening inte en fråga som i första hand skall lösas inom ramen för delpensionsförsäkringen. Utskottet avstyrker således bifall till motion 1719.

minab/gotab Stockholm 1985 82604